

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА В ПРОЦЕСІ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ

THE WAYS OF FORMATION THE SELF- EDUCATION CULTURE OF THE FUTURE MUSIC TEACHER IN THE PROCESS OF CONDUCTOR- CHORAL PREPARATIONS

Анотація. У статті розкривається професійне значення самоосвітньої культури для студента-музиканта, визначаються шляхи формування самоосвітньої майбутнього педагога-музиканта в процесі диригентсько-хорової підготовки.

Тривалий час професійна підготовка студента-музиканта ґрунтувалася на збалансованому поєднанні групових та індивідуальних занять (постановки голосу, диригування тощо). Процеси модернізації спричинили істотне скорочення індивідуальних годин і перерозподіл навчального навантаження з аудиторного на позааудиторне у вигляді самостійної роботи студентів. Студенти-музиканти здійснюють самоосвітню діяльність безсистемно, без належної професійної спрямованості, що спричиняє зниження рівня їх професійної підготовки.

Нагальне завдання полягає у розробці системної організації самоосвітньої діяльності студента, яка враховує специфіку музично-педагогічної освіти, багатий освітній, виховний і розвивальний потенціал диригентсько-хорового мистецтва.

Теоретичний аналіз літератури з проблеми дослідження, узагальнення досвіду власної педагогічної діяльності дозволили визначити ефективні шляхи формування самоосвітньої культури майбутнього педагога-музиканта в процесі диригентсько-хорової підготовки, зокрема: структурування змісту диригентсько-хорових дисциплін в п'ять основних «дидактичних блоків»; індивідуальний освітній маршрут в опорі на особистісно-творчий потенціал; організація динамічного характеру навчально-педагогічної взаємодії в опорі на особистий приклад і авторитет педагога. Ефективність даних умов залежить від системно організованої діяльності викладача і студента, де провідна роль належить творчому і науково-дослідницькому видам діяльності.

Ключові слова. Самоосвіта, педагогічна культура, самоосвітня культура майбутнього педагога-музиканта, диригентсько-хорова підготовка.

Annotation. *The article reveals the professional meaning of self-education culture for the student-musician, the ways of formation of the self-educating future of a teacher-musician are determined in the process of conducting-choral training.*

For a long time, the professional training of a student-musician was based on a balanced combination of group and individual classes (staging voice, conducting, etc.). The processes of modernization have caused significant reduction of individual hours and redistribution of training load from auditorium on non-auditing in the form of independent work of students. Student musicians carry out self-education activities unsystematically, without proper professional orientation, which leads to a decrease in their level vocational training.

The primary task is to develop a system organization self-educational activity of the student, taking into account the specifics of musical-pedagogical education, a rich educational, educational and developmental potential conductor-choir art.

Theoretical analysis of literature on the problem of research, generalization the experience of own pedagogical activity allowed to determine effective ways the formation of a self-educating culture of the future teacher-musician in the process of conducting-choral training, in particular: the structuring of the content conductor-choral disciplines in five major "didactic blocks"; individual educational route in reliance on personal and creative potential; organization of the dynamic nature of educational and pedagogical interaction in support of personal example and authority of the teacher. The effectiveness of these conditions depends on the systematically organized activity of the teacher and the student, where the leading role belongs to the creative and research activities.

Keywords: *self-education, pedagogical culture, self-education culture future teacher-musician, conductor-choral training.*

Постановка проблеми та її актуальність. Модернізаційні процеси в системі сучасної вітчизняної освіти спричинили зміни в сфері професійної освіти і, зокрема, педагогічної освіти. Суть новацій, що відбуваються в педагогічній науці, полягає в переході від традиційних форм освіти до інноваційних, які акцентовані на озброєння майбутнього спеціаліста технологіями самоосвіти, що дозволяють здійснювати безперервний професійний і особистісний розвиток. З цього приводу Мітію Каку зазначає: «Освіта перестане обмежуватись якимись часовими і просторовими рамками...люди стануть самостійно здобувати освіту, причому реально усвідомлюючи, які саме знання їм потрібні» [4].

В умовах сьогодення проблема самоосвіти для майбутнього педагога-музиканта набуває особливої актуальності. Протягом тривалого часу

професійна підготовка студента-музиканта ґрунтувалася на збалансованому поєднанні групових (лекційних, семінарських, практичних) та індивідуальних занять (з класу музичного інструменту, постановки голосу, диригування), натомість процеси модернізації, що відбуваються в сучасній вищій школі, спричинили істотне скорочення індивідуальних годин, відведених на виконавську підготовку майбутнього педагога-музиканта, і перерозподіл навчального навантаження з аудиторного на позааудиторне у вигляді самостійної роботи студентів. У ситуації, що склалася, з'явилися нові проблеми: студенти-музиканти, які мають недостатній досвід самостійної роботи, здійснюють самоосвітню діяльність безсистемно, без належної професійної спрямованості, що спричиняє зниження рівня їх професійної підготовки.

Нагальне завдання, яке постало перед музичною педагогікою, полягає у розробці системної організації самоосвітньої діяльності студента, яка враховує сучасні умови у вищій школі, специфіку музично-педагогічної освіти, багатий освітній, виховний і розвивальний потенціал диригентсько-хорового мистецтва.

Самоосвітня культура педагога-музиканта - це синтез високого рівня наукової організації розумової праці і процесу розвитку особистості педагога-музиканта, який досягається засобами самоосвіти. Вона є провідним показником професійної компетентності педагога-музиканта, а самоосвіта - умовою і способом формування даного показника. Під формуванням самоосвітньої культури в умовах навчального процесу у ВНЗ ми розуміємо дидактичну систему, що відповідає вимогам варіативності і гнучкості, в якій взаємодіють: навчальна та додаткова інформація; форми, методи, засоби навчання і самоосвіти; засоби комунікації та їх характер; особистості викладача і студента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання самоосвіти досліджено в доробках Бурлуки О.В., Грабовець І. В., Жукевич І. П., Клочко А., Компаніченко Н.М., Назаренко Л.М., Ратушинської А.С., Себало Л.І., Сидоренко І.І. та ін.

Проблеми формування культури самоосвіти майбутнього вчителя музичного мистецтва з урахуванням специфіки художньої дидактики і розвитку та вдосконалення музично-педагогічної самоосвіти висвітлено в дослідженнях Е.Б.Абдулліна, Барвік С.Г., Дубровіної І.В., О.В.Ніколаєвої, Г.І.Батиршиної, Ж.Б.Кармазіної, Г.Б.Сабірової та ін.

Педагогічний потенціал і специфіка диригентсько-хорового мистецтва розкриваються в працях В.Л.Живова, О.П.Іванова-Радкевича, С.А.Казачкова, Колесси М.Ф., І.А.Мусіна, К.А.Ольхова та ін.

Проведений аналіз досліджень в області самоосвіти дозволив нам виявити, що достатньо розробленими є питання процесу самоосвіти, умов саморозвитку особистості, шляхів і засобів керування і самокерування пізнавальною діяльністю тощо. Однак, питання самоосвіти і самоосвітньої культури педагога-музиканта розроблені недостатньо, що і визначило наш дослідницький інтерес.

Мета статті – визначити шляхи формування самоосвітньої культури майбутніх педагогів-музикантів у процесі диригентсько-хорової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Проблема самоосвіти особистості упродовж тривалого часу залишається актуальною, що пояснюється науковою глибиною і ємкістю даного напрямку. В останні десятиріччя особливий інтерес викликають дослідження процесу самоосвіти, умов самостійного розвитку особистості, шляхів і засобів самокерування і саморегуляції пізнавальною діяльністю, рівнів розвитку різних формувань, які утворюються в індивіда в самостійному пізнавальному процесі тощо.

У наукових джерелах поняття "самоосвіта" розглядається як безперервна освіта особистості, і трактується науковцями по-різному:

- як пізнавальна діяльність;
- як цілеспрямований, систематичний пізнавальний процес;
- як вища форма самовираження особистості;
- як спосіб організації суб'єктом пізнавального процесу;
- як засіб пошуку і освоєння соціального досвіду.

Проведений аналіз наукових підходів дозволив виділити загальні положення, характерні для самоосвіти:

- ініціативність суб'єкта;
- самостійне оволодіння знаннями;
- додатковий характер освіти по відношенню до основної освіти;
- цілеспрямованість даного процесу;
- систематичність;
- вищий рівень освітньої діяльності.

Отже, самоосвіта - це систематична, цілеспрямована пізнавальна діяльність суб'єкта на основі сформованих мотивів і добровільних спонукань, що сприяє розвитку особистісних якостей і здійснюється в навчальний і вільний час.

Оскільки самоосвітня культура педагога-музиканта є багатоскладовою структурою, ми вивчили і проаналізували поняття «культура» і «педагогічна культура». В сучасній науковій літературі існує величезна кількість визначень феномена культури, при цьому жодне з них не є вичерпним, оскільки дане складне міждисциплінарне загальнометодологічне поняття передбачає власне трактування в різних галузях знання. З філософської та освітньої точки зору, культура є сферою духовного життя людей, що включає в себе предметні результати діяльності людей; знання, вміння, навички, рівень інтелектуального, морального і естетичного розвитку, світогляду, способи і форми спілкування, що реалізуються в діяльності людини. У педагогіці "культура" вживається в поєднанні "культура особистості" і визначається як рівень розвитку та реалізації сутнісних сил людини, її здібностей і талантів; сукупність компетенцій: інформаційних, світоглядних, соціальних, політичних, моральних, поведінкових тощо [5].

Досить тривалий час в науковій літературі поняття «педагогічна культура» трактувалося як сукупність норм, правил поведінки, прояв педагогічного такту, педагогічної техніки і майстерності, як педагогічна грамотність і освіченість. Педагогічну науку збагатила розробка проблеми

педагогічної культури в працях С.І.Архангельського, О.В.Барабанщикова, Л.В.Бондаревської, В.О.Сластьоніна та інших дослідників. В сучасних наукових джерелах поняття "педагогічна культура" розглядається як важлива складова загальної культури викладача, що проявляється в системі професійних якостей і специфіці професійної діяльності. Зокрема, В. Д. Симоненко визначає її як "інтегративну якість особистості педагога-професіонала, умову і передумову ефективної педагогічної діяльності, узагальнений показник професійної компетентності педагога і мету його професійного самовдосконалення" [6 С.20-21].

Таким чином, самоосвітня культура педагога-музиканта - це синтез високого рівня наукової організації розумової праці і процесу розвитку особистості педагога-музиканта, який досягається засобами самоосвіти. Вона є провідним показником професійної компетентності педагога-музиканта, а самоосвіта - умовою і способом формування даного показника. Під формуванням самоосвітньої культури в умовах навчального процесу у ВНЗ ми розуміємо дидактичну систему, що відповідає вимогам варіативності і гнучкості, в якій взаємодіють: навчальна та додаткова інформація; форми, методи, засоби навчання і самоосвіти; засоби комунікації та їх характер; особистості викладача і студента.

Для визначення шляхів формування самоосвітньої культури студентів-музикантів ми спиралися на теоретичний аналіз літератури з проблеми дослідження, вивчення освітнього процесу у Вінницькому державному педагогічному університеті, узагальнення досвіду власної педагогічної діяльності.

Диригентсько-хорові дисципліни займають особливе місце в складному процесі виконавської підготовки майбутнього педагога-музиканта, що зумовлено специфікою освоєння професії і великою трудомісткістю самостійної підготовки студента-музиканта.

Процес формування самоосвітньої культури майбутнього педагога-музиканта здійснюється в різних видах діяльності: навчальній керованій і

самостійній, комунікативній, творчій, науково-дослідницькій тощо. Серед перерахованих видів особливу увагу заслуговують творчий і науково-дослідницький види, які дозволяють студенту знаходитись в ситуації наукового пошуку відповідей на певні питання, які стимулюють пізнавальні потреби, прагнення до самоосвіти і формують готовність і досвід для їх здійснення. Прикладами, де використовуються виділені види діяльності, можуть слугувати завдання на оволодіння методикою ведення записів змісту джерел, які підлягають опрацюванню (план, конспект, тези, цитування), підготовка анотації на рекомендований або самостійно обраний музичний твір, підготовка реферату або наукової доповіді, підготовка концертного виступу, показового уроку або репетиції, курсова робота, наукова стаття тощо).

Важливо зауважити, що, на якому б рівні не здійснювалася самоосвітня діяльність майбутнього педагога-музиканта, консультаційна допомога і моральна підтримка педагога виступають як необхідні умови закріплення позитивного ставлення до професії і формування самоосвітньої культури.

Науковцями доведено, що самостійна пізнавальна діяльність студента ґрунтується на трьох основних прийомах: «перенесення», «пошук» і «дослідження». Як свідчать спостереження, в ході навчального процесу і на підсумкових контрольних заходах з диригентсько-хорових дисциплін у більшості випадків у студентів не виникає проблем в самостійній роботі з використанням простих прийомів самостійної роботи - «перенесення» і «пошуку». Водночас прийом «дослідження» освоюється з труднощами, що, на наш погляд, пов'язано з недостатнім володінням студентами дослідницькими навичками, а також зі складним комплексним характером диригентсько-хорового мистецтва та специфікою професійної підготовки, що потребує системної організації навчального процесу.

Одним із ефективних шляхів для системної організації самостійної роботи студентів за професійним спрямуванням диригентсько-хорової підготовки студентів-музикантів є *структурування змісту диригентсько-хорових дисциплін в п'ять основних «дидактичних блоків»*, відповідних

напрямам диригентсько-хорової підготовки: *теоретичний блок* спрямований на озброєння студента-музиканта теоретичними знаннями в області диригентсько-хорової педагогіки і мистецтва; метою *технологічного блоку* є озброєння студента-музиканта технологічним арсеналом: технологією диригування, технологією і психотехнікою хорового співу, педагогічними технологіями роботи з хоровими колективами; *дослідницький блок* орієнтований на організацію і педагогічний супровід науково-дослідницької діяльності студента-музиканта; *виконавський блок* покликаний озброїти студента-музиканта навичками виконання вокально-хорових творів як артиста хору та хормейстера; *педагогічний блок* спрямований на координування самоосвітньої діяльності студентів з вивчення вокально-хорового репертуару в реальних професійних умовах, аналіз науково-педагогічних праць і виконавського досвіду авторитетних хорових диригентів.

На нашу думку, запропоноване структурування змісту диригентсько-хорових дисциплін в «дидактичні блоки» дозволить виявляти «слабкі зони» в напрямках диригентсько-хорової підготовки і за допомогою організованої самоосвітньої діяльності студента-музиканта усувати існуючі прогалини.

Індивідуальний освітній маршрут в опорі на особистісно-творчий потенціал є наступною ефективною умовою організації процесу формування культури самоосвіти майбутнього педагога-музиканта. Упродовж останнього десятиріччя в практиці вищої школи намітилася стійка тенденція побудови студентом свого освітнього шляху, або індивідуального освітнього маршруту (ІОМ), у формуванні якого задіяні особистісні мотиви, навчальні та професійні орієнтири [3].

Слід зауважити, що традиційна система підготовки студента-музиканта включала в себе організацію освітнього процесу за індивідуальним планом, з урахуванням унікальності кожного студента, при цьому відповідальним за рівень професійної підготовки був викладач. На нашу думку, впровадження у навчальний процес ІОМ студента дозволить зберегти позитивні досягнення музичної педагогіки, при цьому спонукатиме до самостійності і

відповідальності майбутнього педагога-музиканта за свою професійну підготовку. ІОМ студента-музиканта ґрунтується на модульному підході. Структуру індивідуального освітнього маршруту студента-музиканта складають: базовий модуль, що забезпечує реалізацію вимог ДОС до підготовки педагога-музиканта, і спеціальні (варіативні) модулі розширеної освіти, спрямовані на поглиблення або нарощування окремих, обраних самостійно освітніх напрямків студента-музиканта з урахуванням його особистісно-творчого потенціалу. Для музичної педагогіки побудова освітнього процесу з урахуванням індивідуальних особливостей має принципове значення, оскільки кожен студент-музикант позиціонується як творча індивідуальність.

Реалізація даної умови дозволить підвищити гнучкість, динамічність освітнього процесу, спрямує студента-музиканта на усвідомлене вивчення диригентсько-хорових дисциплін в контексті майбутньої професійної діяльності, допоможе визначити вектори самонавчання, що в подальшому буде важливою передумовою формування самоосвітньої культури майбутнього педагога-музиканта.

У процесі формування культури самоосвіти майбутніх учителів музичного мистецтва ефективну роль відіграє *організація динамічного характеру навчально-педагогічної взаємодії в опорі на особистий приклад і авторитет педагога*. Кожен студент неминує йде до мети своїм особливим шляхом, обумовленим його характером і здібностями. Педагог проходить цей шлях разом з ним, спостерігаючи, вивчаючи, часом непомітно спрямовуючи його, а іноді енергійно втручаючись. Виховання і навчання педагога-музиканта - складний процес, в якому взаємодіють дві сторони: 1) розкриття, виявлення і розвиток кращих задатків, закладених у студенті; 2) передача викладачем студенту свого ставлення до мистецтва і професії, своїх знань, умінь, прийомів виконавської та дослідницької роботи. Безумовно, педагогічна майстерність проявляється в органічному поєднанні цих двох сторін. Особистий приклад педагога є важливою складовою в процесі формування самоосвітньої культури студента-музиканта.

Висновки. Таким чином, самоосвіта студента-музиканта - це пізнавальна діяльність, яка виконується самостійно в аудиторний і позааудиторний час під методичним керівництвом викладача і є початковою формою самоосвітньої діяльності студента і ефективним засобом формування готовності до професійної самоосвіти. Вона виконує такі функції:

- компенсує недоліки базової освіти або є засобом її одержання;
- доповнює, поглиблює, розширює, систематизує базову загальну, професійну і спеціальну освіту;
- допомагає осмисленню передового досвіду роботи та власної самостійної діяльності;
- сприяє формуванню індивідуального стилю професійної діяльності; є засобом самопізнання і самовдосконалення.

Формування самоосвітньої культури майбутнього педагога-музиканта - це складний процес, який протікає під впливом багатьох факторів. Ефективність даного процесу залежить від системно організованої діяльності викладача і студента, де провідна роль належить творчому і науково-дослідницькому видам діяльності.

Література:

1. Бурлука О. В. Самоосвіта особистості як соціокультурне явище: автореф. дис. канд. філос. наук / О.В. Бурлука. - Харків, 2005. - 16 с.
2. Жукевич І.П. *Поняття самоосвіти студентів у контексті неперервної освіти.* / І.П. Жукевич// ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка (60). С. 116-119.
3. Наумченко И.Л. Самостоятельный учебный труд студентов / И.Л.Наумченко. – Саратов: изд-во Саратов. ун-та, 1983. – 148 с.
4. Каку М. Учёба уже не будет базироваться на запоминании <https://cont.ws/@jivoy/178304>
5. Каджаспирова Г.М. Педагогика в схемах, таблицах и опорных конспектах/ Г.М. Каджаспирова. – М.: Айрис-пресс, 2006. – 256с.
6. Общая и профессиональная педагогика: учеб пособ. Для студентов педагогических вузов/ под ред. В.Д.Симоненко/ В.Д.Симоненко. – М.:Вентана-Граф, 2005. – 368с.

7. *Сидоренко І. І.* Проблеми самоосвіти особистості у вітчизняній педагогічній пресі другої половини ХІХ - початку ХХ століття : автореф. дис. канд. пед. наук / І. І.Сидоренко. - Харків, 2006.
8. *Клочко А.* Самоосвітня діяльність вчителя як педагогічна проблема / А. Клочко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблема і пошук: зб. наук. праць / за ред. Т. І.Сущенко та ін. - Київ - Запоріжжя, 2005.